YOSHLAR NUTQIDA DAVLAT TILI VA UNING ZAMONAVIY O‘ZGARISHLARI

Odilova Nafisaxon
Andijon davlat chet tillari instituti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti Xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi, 1-kurs talabasi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24073257

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada yoshlar nutqida davlat tilining tutgan o‘rni, uning zamonaviy rivojlanish jarayonlari hamda kundalik muloqotda yuz berayotgan lingvistik o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Xususan, ijtimoiy tarmoqlar, internet, xorijiy tillar ta’siri, slenglar, qisqartmalar va yangi so‘zlarning yoshlar nutqiga kirib kelishi yoritiladi. Shuningdek, davlat tilining sofligini saqlash, adabiy til me’yorlariga rioya qilish va yoshlar orasida nutq madaniyatini rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: davlat tili, yoshlar nutqi, o‘zbek tili, nutq madaniyati, zamonaviy o‘zgarishlar, sleng, internet, ijtimoiy tarmoqlar, adabiy til, til me’yorlari.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется роль государственного языка в речи молодёжи, современные процессы его развития и языковые изменения, происходящие в повседневном общении. Особое внимание уделяется влиянию социальных сетей, интернета и иностранных языков, а также использованию сленга, сокращений и новых слов в речи молодого поколения. Кроме того, рассматриваются вопросы сохранения чистоты государственного языка, соблюдения литературных норм и повышения культуры речи среди молодёжи.

Ключевые слова: государственный язык, речь молодёжи, узбекский язык, культура речи, современные изменения, сленг, интернет, социальные сети, литературный язык, языковые нормы.

ABSTRACT

This article examines the role of the state language in young people's speech, its modern development and linguistic changes in everyday communication. Particular attention is paid to the influence of social media, the internet and foreign languages, as well as the use of slang, abbreviations and newly introduced words among young people. Furthermore, the article discusses the importance of preserving the purity of the state language, following literary language standards and improving speech culture among the younger generation.

Keywords: state language, youth speech, Uzbek language, speech culture, modern changes, slang, internet, social media, literary language, language standards.

KIRISH

1Til har bir xalqning milliy o‘zligi, tarixi, madaniyati va ma’naviy boyligini namoyon etuvchi eng muhim vositalardan biridir. Har qanday jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, uning tili va ma’naviy qadriyatlariga bo‘lgan munosabati bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek tili xalqimizning bebaho boyligi va milliy o‘zligimizning muhim belgisi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 4-moddasida o‘zbek tili davlat tili ekanligi belgilangan. Bu esa davlat tilining jamiyat hayotidagi huquqiy va ijtimoiy mavqeyini mustahkamlaydi. Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda yoshlar nutqida turli o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Ayniqsa, internet, ijtimoiy tarmoqlar, xorijiy tillarni

o‘rganish va zamonaviy ommaviy axborot vositalari yoshlarning so‘z boyligi hamda muloqot uslubiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Hozirgi vaqtda yoshlar kundalik suhbatlarida inglizcha so‘zlar, turli qisqartmalar, slenglar va norasmiy iboralardan keng foydalanmoqda. Bunday jarayon tilning rivojlanishi bilan bog‘liq bo‘lsa-da, ayrim holatlarda adabiy til me’yorlarining buzilishiga ham sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli yoshlar nutqida davlat tilining mavqeyini mustahkamlash, zamonaviy o‘zgarishlarni to‘g‘ri baholash va nutq madaniyatini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Davlat tili, nutq madaniyati va til taraqqiyoti masalalari o‘zbek tilshunosligida muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzuni o‘rganishda o‘zbek tilining grammatik, leksik va uslubiy xususiyatlarini tadqiq etgan olimlarning ilmiy qarashlari muhim ahamiyat kasb etadi. H. Jamolxonovning “Hozirgi o‘zbek adabiy tili” asarida o‘zbek adabiy tilining shakllanishi, til birliklari va ularning qo‘llanish xususiyatlari yoritilgan. Ushbu qarashlar yoshlar nutqida adabiy til me’yorlarini o‘rganishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. H. Ne’matov va O. Bozorovning “Til va nutq” asarida til hamda nutqning o‘zaro munosabati, ularning jamiyatdagi vazifalari haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar nutqiga ta’siri alohida o‘rganilmoqda. Muhabbat Madaminova va Diyora Abduxamidovaning internet yozishmalarining savodxonlikka ta’siriga bag‘ishlangan tadqiqotida virtual muloqotdagi sleng, jargon, qisqartmalar va boshqa til hodisalari tahlil qilingan. Mazkur maqolada tavsifiy, qiyosiy-tahliliy va kuzatish metodlaridan foydalanildi. Yoshlar nutqida uchraydigan zamonaviy til birliklari, xorijiy so‘zlar, slenglar va internet yozishmalariga xos ifodalar o‘rganildi. Shuningdek, davlat tilining huquqiy maqomi va adabiy til me’yorlariga oid manbalar tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi kunda yoshlar nutqida yuz berayotgan o‘zgarishlarni bir nechta yo‘nalish bo‘yicha tahlil qilish mumkin. Birinchidan, xorijiy tillarning ta’siri. Ingliz tilining xalqaro miqyosda keng tarqalishi natijasida ko‘plab inglizcha so‘zlar yoshlar nutqiga kirib kelmoqda. Masalan, “online”, “meeting”, “deadline”, “trend”, “post” kabi so‘zlar kundalik muloqotda uchraydi. Bu holat yoshlarning xorijiy tillarga bo‘lgan qiziqishini ko‘rsatadi. Biroq o‘zbek tilida muqobili mavjud bo‘lgan so‘zlarni noo‘rin ravishda xorijiy so‘zlar bilan almashtirish nutqning tabiiyligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ikkinchidan, internet va ijtimoiy tarmoqlarning ta’siri. Telegram, Instagram, TikTok va boshqa platformalarda muloqot qilish jarayonida yoshlar turli qisqartmalar, belgilar va norasmiy iboralardan foydalanadi. Masalan, so‘zlarni qisqartirib yozish, ayrim harflarni tushirib qoldirish yoki talaffuzga mos shaklda yozish holatlari ko‘p uchraydi. Bunday yozishmalar tezkor muloqot uchun qulay bo‘lsa-da, rasmiy yozuv va ta’lim jarayonida adabiy til qoidalariga rioya qilish zarur. Uchinchidan, sleng va jargonlarning ommalashuvi. Yoshlar orasida muayyan guruhga xos so‘zlar va iboralar keng tarqalmoqda. Slenglar nutqqa emotsional ifoda va o‘ziga xoslik bag‘ishlaydi. Shu bilan birga, ularning haddan tashqari ko‘p ishlatilishi rasmiy va ilmiy nutqning sifatiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. To‘rtinchidan, yangi so‘z va atamalarning paydo bo‘lishi. Fan, texnika, iqtisodiyot va axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida o‘zbek tilida yangi tushunchalarni ifodalovchi so‘zlarga ehtiyoj ortmoqda. Bu esa tilning lug‘at tarkibi boyib borishiga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy o‘zgarishlar tilning tabiiy rivojlanish jarayonining bir qismidir. Muhimi, yangi so‘zlarni o‘zbek tilining imlo va talaffuz me’yorlariga moslashtirish, ulardan foydalanishda maqsad va nutq vaziyatini hisobga olishdir. Yoshlar nutqidagi o‘zgarishlarni baholashda og‘zaki va yozma muloqotning farqini ham hisobga olish kerak. Do‘stlar o‘rtasidagi erkin suhbatda ishlatiladigan qisqa iboralar yoki hazilomuz so‘zlar rasmiy murojaat, darsdagi javob va ilmiy matnda ham qo‘llanishi shart emas. Har bir vaziyatga mos so‘z tanlash nutq madaniyatining muhim belgisi sanaladi. Yana bir muhim jihat — talaffuz va imlo masalasidir. Ayrim yoshlar xabar yozishda so‘zlarni tovushiga qarab yozadi, tinish belgilarini kam ishlatadi yoki lotin va kirill yozuvini aralashtiradi. Bunday odat norasmiy yozishmada uchrashi mumkin, ammo topshiriq, ariza, maqola va boshqa rasmiy

matnlarda imlo qoidalariga amal qilish lozim. Chunki yozma nutq insonning fikrlash aniqligi va savodxonligini ham namoyon etadi. Shuningdek, yangi atamalarni o‘zbek tilida ifodalash masalasi ham dolzarbdir. Yangi texnologiya yoki ijtimoiy hodisa paydo bo‘lganda, unga mos atama tilga kirib keladi. Bunday so‘zlarni tanlashda ularning ma’nosi tushunarli bo‘lishi, o‘zbek tilining grammatik xususiyatlariga mos kelishi va bir xil tushuncha uchun turli shakllar asossiz ko‘payib ketmasligi muhim. Lug‘atlar va sohaga oid tavsiyalar bu jarayonda yordam beradi.

MUHOKAMA

Yoshlar nutqidagi zamonaviy o‘zgarishlar ijobiy va salbiy jihatlarga ega. Ijobiy tomondan, xorijiy tillardan o‘zlashayotgan so‘zlar yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi, yangi tushunchalarni tez o‘zlashtirishiga yordam beradi. Internet esa axborot almashish va muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq salbiy jihatlar ham mavjud. Ayrim yoshlar o‘z nutqida xorijiy so‘zlardan me’yoridan ortiq foydalanadi. Ba’zan o‘zbekcha so‘zlarning o‘rniga inglizcha yoki boshqa tillardagi so‘zlarni ishlatish odati shakllanmoqda. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarda imlo qoidalariga e’tibor bermaslik yozma savodxonlikning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shuni ta’kidlash kerakki, davlat tilini rivojlantirish boshqa tillarni o‘rganishga qarshi munosabatni anglatmaydi. Aksincha, yoshlar bir nechta tilni mukammal bilishi bilan birga, o‘z ona tilida ham ravon, savodli va mazmunli fikr bildira olishi kerak. Demak, zamonaviy til o‘zgarishlarini inkor etish emas, balki ularni to‘g‘ri boshqarish, foydali jihatlarini qabul qilish va adabiy til me’yorlarini saqlash muhimdir. Bu borada oilaning, ta’lim muassasasining va ommaviy axborot vositalarining o‘rni katta. Oila a’zolari kundalik suhbatda adabiy tilga e’tibor bersa, yoshlar to‘g‘ri nutq namunalarini tabiiy ravishda o‘zlashtiradi. O‘qituvchilar esa faqat grammatik qoidalarni tushuntirish bilan cheklanmay, o‘quvchi va talabalarga fikrini mustaqil, ravon hamda asosli bayon qilish imkonini berishi kerak. Kitob mutolaasi ham so‘z boyligini oshirishning samarali yo‘llaridan biridir. Badiiy asarlar, ilmiy-ommabop maqolalar va sifatli publitsistik matnlarni o‘qish orqali yoshlar turli uslublarni farqlashni, so‘zlarni o‘rinli tanlashni va gap tuzishni o‘rganadi. O‘qilgan matnni qisqacha bayon qilish yoki muhokama etish esa og‘zaki nutqni rivojlantiradi. Raqamli muhitdan ham to‘g‘ri foydalanish mumkin. Masalan, yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda o‘zbek tilidagi foydali sahifalarni kuzatishi, elektron lug‘atlardan foydalanishi, imlo xatolarini tekshirishi va ona tilida mazmunli postlar yozishi mumkin. Demak, internetni tilga salbiy ta’sir qiluvchi vosita sifatida emas, balki savodxonlikni oshirish imkoniyati sifatida ham ko‘rish lozim. Til doimiy ravishda o‘zgarib va boyib boradi. Shu sababli yoshlar nutqidagi har qanday yangilikni xato deb baholash to‘g‘ri emas. Ayrim yangi so‘zlar vaqt o‘tishi bilan umumxalq tiliga singib ketadi, ayrimlari esa qisqa muddatli urf bo‘lib qoladi. Muhimi, bunday birliklarni tanqidiy baholash, ularning ma’nosini tushunish va kerakli vaziyatda qo‘llashdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, davlat tili milliy qadriyatlarimizning asosiy belgilaridan biri bo‘lib, uni asrab-avaylash va rivojlantirish har bir fuqaroning muhim vazifasidir. Bugungi kunda yoshlar nutqida internet, ijtimoiy tarmoqlar va xorijiy tillar ta’sirida turli o‘zgarishlar yuz bermoqda. Ushbu jarayonlar tilning rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratishi bilan birga, ayrim muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Yoshlarning zamonaviy bilimlarni egallashi, xorijiy tillarni o‘rganishi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishi muhim. Shu bilan birga, davlat tilining boy imkoniyatlarini bilish va undan to‘g‘ri foydalanish ham zarur. Mavzu yuzasidan quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin: 1. Ta’lim muassasalarida o‘zbek tili va nutq madaniyatiga oid amaliy mashg‘ulotlarni ko‘paytirish. 2. Yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish. 3. Ijtimoiy tarmoqlarda savodli va adabiy til me’yorlariga mos yozish madaniyatini targ‘ib qilish. 4. O‘zbek tilidagi zamonaviy elektron lug‘atlar va ta’limiy platformalarni rivojlantirish. 5. Xorijiy so‘zlardan foydalanishda o‘zbek tilidagi muqobillarni ham qo‘llashga e’tibor qaratish. 6. Yoshlar o‘rtasida insholar, maqolalar va ijodiy tanlovlar tashkil etish. 7. Davlat tilining nufuzini oshirishga qaratilgan ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni kengaytirish. Shunday ekan, yoshlar davlat tilining bugungi kundagi rivojlanishida muhim o‘rin

tutadi. Ularning savodli, mazmunli va madaniyatli nutqi kelajak avlodning tilga bo‘lgan munosabatini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023. – 4-modda.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni. – 1989-yil 21-oktabr; yangi tahriri – 1995-yil 21-dekabr. – 1–3-moddalar.
3. Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2005.
4. Ne’matov H., Bozorov O. Til va nutq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1993.
5. Madaminova M., Abduxamidova D. Internet yozishmalarining savodxonlikka ta’siri //
6. Zamonaviy dunyoda ijtimoiy fanlar. – 2025. – Jild 4, № 13. – B. 66–70.
7. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildli. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.